

Krystyna Ostrowska

Cele życiowe i ideał osobowościowy młodzieży wiejskiej (doniesienie z badań)

Studia Philosophiae Christianae 21/1, 111-128

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRYSTYNA OSTROWSKA

**CELE ŻYCIOWE I IDEAŁ OSOBOWOŚCIOWY
MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ¹
(DONIESIENIE Z BADAŃ)**

1. Metodologia i metoda przeprowadzonych badań. 2. Prezentacja i interpretacja preferencji celów życiowych. 3. Prezentacja i interpretacja preferencji cech charakteru. 4. Podsumowanie. 5. Bibliografia.

1. METODOLOGIA I METODA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

W literaturze psychologicznej, socjologicznej a nawet kryminologicznej od kilku lat obserwuje się wyraźne zainteresowanie problematyką systemu wartości młodzieży, jako zmienną odgrywającą istotną funkcję w procesie indywidualnego i społecznego rozwoju człowieka (por. M. Łoś 1972; M. Kozakiewicz 1977; K. Ostrowska 1977; 1982; H. Świda 1979). Powszechnie przyjmuje się, że uznawany i zinterioryzowany system wartości pełniąc wielorakie funkcje w strukturze osobowości jednostki może być dobrym predyktorem zachowań. H. Świda (1979) wymienia pięć funkcji systemu wartości a mianowicie: Funkcję wyznaczania i integracji postaw wobec różnych obiektów i związaną z nią możliwość przewidywania treści i struktury postaw; funkcję odbioru otaczającej rzeczywistości dającą możliwość przewidywania tego, co w otaczającym świecie jest dla danej jednostki ważne, a co nieistotne; funkcję wzbudzania emocji wobec określonych obiektów, stąd możliwość przewidywania stanów emocjonalnych; funkcję motywacyjną i wynikającą z niej zdolność przewidywania i analizowania zachowań zgodnych i niezgodnych z uznawanym systemem wartości; funkcje kanalizowania niektórych motywacji w kierunku zgodnym z oczekiwaniami społecznymi i uznawanym systemem wartości; funkcję dynamizowania rozwoju „ja”.

Wychodząc z powyższych ustaleń teoretycznych w prezen-

¹ Praca zrealizowana w ramach problemu międzyresortowego MR III/18.

townym badaniu chcieliśmy pznac wybory wartości (celów życiowych i cech charakteru) młodzieży wiejskiej, by na tej podstawie dokonać opisu systemu wartości, a także umożliwić w przyszłości sformułowanie prognoz odnośnie przyszłych zachowań osób objętych badaniem (a także całej młodzieży z terenów badanych), które mogą mieć istotne znaczenie w przyszłym społeczno-kulturowym rozwoju społeczeństwa wiejskiego.

Analiza celów życiowych i ideału osobowościowego młodzieży wiejskiej opiera się na wynikach losowo dobranej próby z terenów określonych mianem typowo rolniczych. Wybór tych regionów oparty był na następujących kryteriach:

- a. niski odsetek, na danym terenie, ludności utrzymującej się głównie ze źródeł poza rolniczych,
- b. niski odsetek, na danym terenie, ludności zamieszkałej w miastach,
- c. niski odsetek, na danym terenie, wartości środków produkcyjnych i nieprodukcyjnych,
- d. mała liczba miast powyżej 10 tys. mieszkańców,
- e. niski odsetek, na danym terenie, ludności zatrudnionej w gospodarce uspołecznionej.

Wartości zastosowane w powyższych kryteriach ustalane były na podstawie danych zawartych w *Roczniku Statystycznym* z roku 1979. Ostatecznie wybrano do badań następujące województwa: bialsko-podlaskie, łomżyńskie, ostrołęckie, siedleckie i zamojskie jako spełniające wyżej wymienione warunki.

Do badań użyto następujących metod: *Inwentarz celów i dążeń życiowych*; *Inwentarz cech charakteru* (obie metody przygotowane specjalnie do tego badania) oraz *Listę wartości nadających sens życiu ludzkiemu* (opracowana w zespole S. Nowaka).

Inwentarz celów życiowych i *Cech charakteru* został skonstruowany w podobny sposób jak *Lista Wartości* M. Rokeacha. W marcu 1980 r. przeprowadzono w zespole szkół zawodowych na terenie m. Szczecinka badania, które miały na celu przygotowanie narzędzi badawczych.

W badaniu wzięło udział 200 uczniów. Uczniowie otrzymali czyste kartki z następującą instrukcją: „Proszę napisać na podanej kartce papieru trzy cele, które chciałbyś / chciałabyś / osiągnąć w życiu i które uważasz, że są dla Ciebie najważniejsze. Obok wymień trzy cechy charakteru, którym przy-

pisujesz najwyższą wartość i które chciałbyś / chciałybyś / posiadać jako własne”.

Powyższy schemat badania zmierzał do uchwycenia tych wartości, które znajdują się w centrum świadomości osób badanych, i które w związku z tym mogą być uznane jako determinanty obecnego i przyszłego zachowania badanych.

Ogółem badani wymienili 97 różnych celów życiowych i 114 cech charakteru. Z liczby tej w sposób arbitralny wybraliśmy po 18 celów życiowych i cech charakteru, w zależności od tego jak często były wartości te wymieniane przez młodzież. Wybrane w ten sposób cele życiowe i cechy charakteru składają się na użyte we właściwych badaniach *Inwentarz celów życiowych* i *Inwentarz cech charakteru*.

Preferowane cele życiowe, które zostały zakwalifikowane do *Inwentarza* (z zaznaczeniem odsetka osób wybierających) przedstawiały się następująco:

	N	%
1. zdobycie wykształcenia zgodnie ze swoimi pragnieniami,	184	92
2. założyć dobrą i szczęśliwą rodzinę,	144	72
3. mieć dobrą i ciekawą pracę, która daje wiele satysfakcji,	89	44,5
4. mieć własne mieszkanie lub dom rodzinny dobrze urządzony,	56	28
5. mieć samochód lub inny pojazd np. motor,	36	17,5
6. być dobrym pracownikiem i mieć poważanie w pracy,	24	12
7. mieć dobre warunki bytowe, dużo pieniędzy,	24	12
8. mieć przyjaciół dobrych i szczerych,	21	10,5
9. zdobyć zawód kierowcy,	20	10
10. być szczęśliwym i zadowolonym z życia,	16	8
11. mieć dzieci i dobrze je wychować,	15	7,5
12. zdobyć uznanie i sukcesy w sporcie,	15	7,5
13. podróżować i zwiedzać inne kraje,	15	7,5
14. prowadzić spokojne i bez większych zmartwień życie,	14	7
15. móc realizować własne ideały,	13	6,5
16. znaleźć swoje miejsce w społeczeństwie,	10	5
17. móc realizować własne zainteresowania, hobby,	10	5
18. służyć dobrze krajowi i być dobrym obywatelem	9	4,5

Lista preferowanych cech charakteru (z zaznaczeniem odsetka osób wybierających) włączonych do *Inwentarza cech charakteru*:

	N	%
1. uczciwość,	108	54
2. dobroć,	45	22,5
3. inteligencja, mądrość,	41	20,5
4. koleżeństwo,	41	20,5
5. pracowitość,	36	18
6. odwaga,	27	13,5
7. sumiennność,	26	13
8. prawdomówność,	21	10,5
9. spokój,	20	10
10. kultura osobista,	18	9
11. życzliwość,	18	9
12. wyrozumiałość,	16	7,5
13. szczerłość,	14	7
14. bez nałogów,	14	7
15. wierność,	14	7
16. silna wola,	12	6
17. sprawiedliwość,	12	6
18. rozsądek.	10	5

Dodatkową techniką zastosowaną do badania systemu wartości było pytanie o to, co przede wszystkim nadaje sens ludzkiemu życiu. Przedstawiono listę 13 różnych wartości. Zadaniem badanych osób było wybrać jedną wartość, która ich zdaniem nadaje sens ludzkiemu życiu. Oto lista wartości ułożona w zespole prof. S. Nowaka:

1. miłość, wielkie uczucie,
2. zdobycie ludzkiego zaufania, przyjaciół, którzy człowieka lubią i szanują,
3. szczęście rodzinne, poczucie, że żyje się dla dobra najbliższych, własnych dzieci, itp.,
4. znalezienie własnego miejsca w społeczeństwie, poczucie, że jest się w nim przydatnym, potrzebnym,
5. pieniądze, dobrobyt, komfort życia, przyzwoita pozycja materialna,
6. wykształcenie, dążenie do władzy,
7. praca, którą się lubi,
8. bogactwo wrażeń, zakosztowanie wszystkiego, choćby za cenę przykrości,
9. zdobycie indywidualności, własnego oblicza, umiejętność bycia sobą,
10. wiara w jakąś wielką ideę,
11. głęboka wiara religijna,
12. działanie, dążenie do wybranego celu,
13. pozostawienie po swoim życiu jakiegoś trwałego śladu.

Właściwe badania przeprowadzono na grupie 2092 uczniów szkół ponadpodstawowych na terenie wymienionych poprzed-

nie województw. Zastosowano typ losowania warstwowego tzn. na terenie każdego województwa losowano najpierw szkoły, a następnie poszczególnych uczniów. Ogółem wylosowano 86 klas z 29 szkół.

2. PREZENTACJA I INTERPRETACJA PREFERENCJI CEŁÓW ŻYCIOWYCH

Pierwszy etap badania polegał na tym, że wylosowane osoby, otrzymały listę celów życiowych (ułożoną w kolejności jak wyżej) z prośbą o wskazanie własnych preferencji. Uczniowie musieli uporządkować podane im wartości od tej, która jest dla nich najważniejsza do tej, której przypisują najmniejszą wartość i, którą umieszczają na końcu tej listy. W ten sposób otrzymaliśmy 2092 indywidualne uporządkowania preferencyjne celów życiowych. Pragnąc przejść od uporządkowań indywidualnych do grupowych posłużono się regułą optymalnej predykcji, opracowaną przez G. Lissowskiego (por. G. Lissowski 1974).

Analiza ilościowa obejmuje następujące grupowe uporządkowania preferencyjne celów życiowych i cech charakteru:

- grupowe uporządkowanie preferencyjne dla wszystkich badanych,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne chłopców,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne dziewcząt,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne uczniów liceów ogólnokształcących,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne uczniów liceów zawodowych,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne uczniów techników,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne uczniów zasadniczych szkół zawodowych,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne młodzieży województwa zamojskiego,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne młodzieży województwa ostrołęckiego,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne młodzieży województwa siedleckiego,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne młodzieży województwa łomżyńskiego,
- grupowe uporządkowanie preferencyjne młodzieży województwa białsko-podlaskiego,
- oddzielne uporządkowania preferencyjne dla młodzieży w wieku 14—15 lat, 16—17 lat oraz powyżej 17 lat.

Prezentację otrzymanych preferencji celów życiowych rozpoczną od ogólnego grupowego uporządkowania, które przedstawia się następująco:

$$R_g = \langle 2, 1, 3, 6, 8, 10, 11, 4, 14, 16, 7, 15, 18, 5, 13, 17, 9, 12 \rangle$$

gdzie: R_g — ogólne grupowe uporządkowanie

1—18 — oznaczenia zaprezentowanych celów życiowych.

Najważniejszy cel, do którego młodzież pragnie dążyć i który chciałaby zrealizować, to założenie dobrej i szczęśliwej rodziny. Porównując prowadzone od kilku lat badania w tym zakresie, można stwierdzić, że rodzina jawi się młodemu pokoleniu jako najcenniejsze dobro. Z rodziną wiąże się możliwość zaspokojenia potrzeb psychicznych, społecznych i biologicznych.

Na drugim miejscu w powyższym uporządkowaniu znalazło się „zdobycie wykształcenia zgodnie ze swoimi pragnieniami”. Wybór ten nie jest zaskoczeniem, gdyż badaliśmy młodzież uczącą się, a więc będącą w trakcie realizacji tego celu, nie może więc dziwić, że badani w swoich preferencjach dają dowód akceptacji statusu ucznia.

Trzecie i czwarte miejsce zajmuje praca, jako wartość ku której się zmierza i którą się ceni. Wynik ten jest bardzo znamienity, w połączeniu z poprzednimi wskazuje na widzenie przez młodzież swoich przyszłych i obecnych zadań: rodzina, zdobycie uprawnień do podjęcia pracy i praca. Badając młodzież z terenów typowo rolniczych, wysoko ceniącą wartość pracy, należy zwrócić uwagę, że badani wynieśli z domów rodzinnych umiłowanie i szacunek dla pracy i to nieraz bardzo ciężkiej. Wysoka ocena pracy potwierdzona została także w preferencjach cech charakteru. Pracowitość jako cecha, którą się ceni i chciałoby się samemu posiadać znalazła się na drugim miejscu, zaraz po uczciwości. Rekapitulując badani chcieliby w przyszłości zdobyć dobrą pracę, która daje satysfakcję, a więc zaspakaja podstawowe potrzeby jednostki, chcieliby być dobrymi pracownikami, którzy dzięki swojej pracowitości są poważani w zakładzie pracy i sami doświadczają satysfakcji z wykonywanej pracy zawodowej.

Wysoka preferencja pracy jako wartości, może być uznana jako wskaźnik poczucia realizmu. W społeczeństwie naszym podstawowymi terenami działalności człowieka są rodzina i miejsce pracy. W tych środowiskach jednostka spędza najwięcej czasu ich prawidłowe funkcjonowanie przynosi zaspoko-

kojenie różnorodnych potrzeb a także umożliwia realizację własnej osobowości.

Piątą pozycję zajmuje pragnienie posiadania dobrych i szczerych przyjaciół, szóstą bycie szczęśliwym i zadowolonym z życia. Zastanawiające jest, że przy bardzo wysokiej preferencji założenia rodziny, posiadanie dzieci i dobre ich wychowanie znalazło się dopiero na siódmej pozycji. Moim zdaniem posiadanie i wychowywanie dzieci jawi się w świadomości młodego pokolenia jako nader uciążliwy i przykry obowiązek, wymagający wielu wyrzeczeń, dlatego jego realizację widzą w dalszej kolejności. W każdym razie wyżej cenią posiadanie przyjaciół i bycie szczęśliwym niż posiadanie dzieci. Analizując ten wynik można dojść do wniosku, że młodzież operuje niepełnym pojęciem rodziny. Rodzina pojmowana jest jako związek dwojga ludzi zapewniający szczęście i bezpieczeństwo, dający niezależność w podejmowaniu decyzji, umożliwiający stworzenie sobie własnego środowiska. Jest to wynik istniejącego od lat zjawiska atomizacji życia społecznego.

Analiza dalszych preferencji wskazuje, że badani przez nas uczniowie ujawniają tzw. hedonistyczny system wartości. Wartości szczęścia, spokoju, zadowolenia, satysfakcji cenią wyżej niż wartości materialne takie jak, dobre warunki bytowe, samochód, mieszkanie, podróżowanie itp. Jednocześnie dążenia młodzieży skoncentrowane są na realizacji siebie i włączania się jedynie w grono najbliższych osób — rodziny, przyjaciół. Wartości tzw. społeczne znalazły się na dalszych miejscach (10-tym, 12-tym, 13-tym) są to: znalezienie swojego miejsca w społeczeństwie, realizowanie własnych ideałów, służenie dobrze krajowi i bycie dobrym obywatelem.

Ostatnie pozycje w ogólnym grupowym uporządkowaniu preferencyjnym celów życiowych zajęły: zdobycie uznania i sukcesów w sporcie, zdobycie zawodu kierowcy, możliwość realizowania własnych zainteresowań, hobby, podróżowanie i zwiedzanie innych krajów.

Ogólnie można powiedzieć, że ceniony przez młodzież wiejską system wartości, wynikający z jej celów życiowych, nastawiony jest na zapewnienie stabilizacji życiowej w rodzinie, pracy i w gronie przyjaciół.

Analiza preferencji celów życiowych ze względu na wymienione uprzednio kryteria wykazuje jedynie nieznaczne przesunięcia ku gorze lub w dół niektórych celów i dążeń, nie stwierdza się natomiast zmian istotnych dla ogólnej charakterystyki preferencji.

Preferencje celów życiowych charakterystyczne dla badanej grupy dziewcząt. N = 428.

$$R_{dz} = \langle 1,2,3,8,10,11,6,4,16,14,15,18,7,13,17,5,12,9 \rangle$$

Preferencje celów życiowych chłopców. N = 1664.

$$R_{ch} = \langle 2,1,3,4,6,8,10,11,14,7,16,18,15,5,13,9,17,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych uczniów liceów ogólnokształcących. N = 417

$$R_{LO} = \langle 1,2,3,8,10,11,6,4,15,16,14,18,13,7,17,5,12,9 \rangle$$

Preferencje celów życiowych uczniów liceów zawodowych. N = 27

$$R_{LZ} = \langle 1,2,3,6,8,10,4,11,9,7,14,5,12,13,16,15,18,17 \rangle$$

Preferencje celów życiowych uczniów techników. N = 379

$$R_T = \langle 2,1,3,10,11,8,6,4,14,16,18,14,7,13,5,17,12,9 \rangle$$

Preferencje celów życiowych uczniów zasadniczych szkół zawodowych. N = 1191

$$R_{ZSZ} = \langle 2,1,3,4,6,10,11,14,7,9,16,5,18,15,13,12,17 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży zamieszkałej na terenie województwa ostrołęckiego. N = 391

$$R_O = \langle 1,2,3,6,4,10,8,11,14,7,16,18,5,15,13,9,12,17 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży zamieszkałej na terenie województwa siedleckiego. N = 417

$$R_S = \langle 2,1,3,6,8,10,11,4,14,16,18,15,7,5,13,17,9,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży zamieszkałej na terenie województwa białsko-podlaskiego. N = 575

$$R_{BP} = \langle 2,1,3,4,6,8,10,11,14,7,5,15,16,18,9,13,17,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży zamieszkałej na terenie województwa łomżyńskiego. N = 417

$$R_L = \langle 1,2,3,4,6,8,10,11,14,7,5,15,16,18,9,13,17,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży zamieszkałej na terenie województwa zamojskiego. N = 302

$$R_Z = \langle 2,1,3,8,10,6,11,4,14,16,15,18,7,5,13,9,17,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży w wieku 14—15 lat. N = 571

$$R = \langle 1,2,3,6,8,10,11,4,14,16,18,7,15,5,13,9,17,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży w wieku 16—17 lat. N = 1074

$$R = \langle 2,1,3,4,6,8,10,11,14,7,16,15,18,5,13,9,17,12 \rangle$$

Preferencje celów życiowych młodzieży w wieku ponad 17 lat. N = 443

$$R = \langle 2,1,3,8,10,11,6,4,16,14,15,18,7,13,5,17,12,9 \rangle$$

Najbardziej wymownym wynikiem jest stałość preferencji „dobrej i ciekawej pracy”, ani typ szkoły, ani miejsce zamieszkania, czy też płeć lub wiek nie wpływają na pozycję tej wartości w ogólnym uporządkowaniu preferencyjnym. Wartość ta występuje niezmiennie na trzeciej pozycji. Pierwszą i drugą pozycję zajmują na przemian rodzina i wykształcenie. Chłopcy wyżej cenią rodzinę niż wykształcenie, dziewczęta odwrotnie. Uczniowie liceów (ogólnokształcących i zawodowych) cenią wyżej wykształcenie niż rodzinę, a uczniowie szkół przygotowujących do zawodu (zasadnicze szkoły zawodowe, technika) odwrotnie. Młodzież województwa ostrołęckiego i łomżyńskiego bardziej ceni wykształcenie niż rodzinę, zaś młodzież z pozostałych województw (siedleckiego, bialsko-podlaskiego i zamojskiego) na pierwszym miejscu stawia założenie rodziny. Okazuje się, że preferencja założenia rodziny wzrasta wraz z wiekiem.

Preferencje innych wartości są w znacznym stopniu modyfikowane płcią, wiekiem, typem szkoły i miejscem zamieszkania.

Wybory „spokojnego i bez większych zmartwień życia” okazują się nie podatne na modyfikację ze względu na miejsce zamieszkania. Przy tym kryterium zajmują stałą dziewiątą pozycję w hierarchii cenionych celów i dążeń życiowych. Wybór ten jest nieznacznie modyfikowany przez wiek tzn. młodzież starsza, w wieku ponad 17 lat nieco niżej ceni wartość spokojnego życia, przedkładając nad nią wartość „znalezienia swojego miejsca w świecie” (ta ostatnia wartość u młodzieży młodszej zajmuje dalszą pozycję w stosunku do wartości spokojnego życia). Natomiast płeć i typ szkoły w wybory tych wartości wprowadzają znaczne modyfikacje. Uczniowie szkół przygotowujących do zawodu bardziej cenią spokojne życie niż uczniowie szkół typu licealnego, chłopcy bardziej niż dziewczęta.

Pragnę zwrócić uwagę na wybory tzw. wartości ukierunkowanych na innych. Stosując powyższe kryteria otrzymaliśmy następujące rezultaty. Dziewczęta wyżej niż chłopcy cenią wartości: „znalezienia swojego miejsca w społeczeństwie”

i „realizacji ideałów”, zaś wartość „Służenia krajowi i bycia dobrym obywatelem” jest preferowana na tym samym poziomie przez dziewczęta i chłopców (dwunasta pozycja w hierarchii wyborów). Typ szkoły i miejsce zamieszkania wnoszą też istotne modyfikacje w kierunku podwyższenia lub obniżenia preferencji tych wartości. Wraz z wiekiem obserwuje się wyraźne przesunięcia preferencji tych wartości ku górze, jak również stabilność w zakresie ich wzajemnego powiązania (tzn. występują w uporządkowaniu grupowym w bezpośredniej kolejności lub w bardzo bliskiej odległości od siebie). Młodzież od 16 roku życia i powyżej chce najpierw znaleźć właściwe sobie miejsce w społeczeństwie, następnie mieć możliwość realizacji własnych ideałów, i wreszcie służyć krajowi i być dobrym obywatelem. Ciekawe, że w tym wieku młodzież ujawnia najbardziej spójny system preferencji, wszystkie trzy wymienione wartości występują w bezpośredniej kolejności. Młodszy i starsi uczniowie wprowadzają między te wartości inne wybory. U najstarszej młodzieży jest to wartość „spokojnego życia”, która w całym systemie wartości uległa przesunięciu ku dołowi, ale jednocześnie znalazła się między wartością „znalezienia swojego miejsca w społeczeństwie” i możliwością służenia krajowi” oraz „realizacją ideałów”. Nie będzie chyba błędem wysunięcie hipotezy, że zaangażowanie społeczne młodzieży uzależnione jest od tego, w jakim stopniu nie przynosi ono zmartwień, kłopotów i perturbacji życiowych, a wręcz przeciwnie zapewnia spokojne i bez większych zmartwień życie.

Jeszcze jeden wynik warto omówić, chodzi mianowicie o preferencje „osiągania sukcesów w sporcie”. Okazuje się, że młodzież tzw. wiejska do tej wartości nie przywiązuje najmniejszej wagi, w zasadzie zajmuje ona ostatnie lub przedostatnie miejsce w prezentowanych grupowych, uporządkowaniach. Na tej podstawie można wysnuć wniosek, że zainteresowanie sportem młodzieży wiejskiej jest bardzo niskie, prawie żadne. Nie jest więc czynnikiem, którym można by posługiwać się w celu wzbudzenia aktywności. Niska preferencja sportu wynika być może z obiektywnych warunków w jakich żyje młodzież wiejska. Udział młodzieży w pracach domowych, brak na danym terenie rozwiniętego zaplecza kulturalno-sportowego.

3. PREZENTACJA I INTERPRETACJA PREFERENCJI CECH CHARAKTERU

Analiza preferencji cech charakteru przebiegała w ten sam sposób jak analiza celów życiowych. Otrzymaliśmy ogólne grupowe uporządkowanie preferencyjne oraz grupowe uporządkowania ze względu na kryteria wieku, płci, typu szkoły i miejsca zamieszkania.

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru dla ogółu uczniów, miało następującą postać. $N = 2092$

$$R_{gc} = \langle 1,5,17,2,3,7,13,8,15,4,10,11,18,16,6,12,9,14 \rangle$$

gdzie:

1—18 — cechy charakteru od 1—18, wg oznaczeń w prezentowanym Inwentarzu

R_{gc} — grupowe uporządkowanie preferencyjne

Grupowe uporządkowanie preferencyjne charakterystyczne dla ogółu uczniów wskazuje, że najwyższej cenione cechy charakteru to: uczciwość, pracowitość, sprawiedliwość, dobroć, inteligencja (cechy te zajmują pierwsze pięć pozycji), do najmniej cenionych należą: bez nałogów, spokój, wyrozumiałość, odwaga, silna wola (pozycje od najmniej cenionej, znajdującej się na końcu grupowego uporządkowania).

Wartość uczciwości zajęła pierwsze miejsce w uporządkowaniach preferencyjnych młodzieży. Okazuje się także, że taka wysoka preferencja wartości uczciwości nie podlega żadnym modyfikacjom, ze względu na przyjęte kryteria wieku, płci typu szkoły i miejsca zamieszkania. Uczciwość jest wartością najbardziej cenioną przez młodzież i stoi na czele preferowanego systemu wartości. Przyjmując powszechne rozumienie (tzn. słownikowe) tego pojęcia, uczciwość to tyle, co rzetelność w postępowaniu w stosunku do osób i rzeczy należy stwierdzić, że pragnienie uczciwości w stosunkach międzyludzkich okazuje się być najsilniejszym dążeniem młodego pokolenia. Jednocześnie można przypuszczać, że młodzi ludzie nie tylko pragną sami być uczciwi, ale chcą by również inni w stosunku do nich postępowali podobnie. Wysoka preferencja uczciwości umożliwia sformułowanie hipotezy (którą należałoby poddać weryfikacji): w każdym przypadku nieuczciwości, nierzetelności w stosunkach międzyludzkich zaobserwowanym przez młodzież, wystąpią stany napięcia emocjonalnego, frustracji, buntu, niezadowolenia a w skrajnych przypadkach odrzucenia tych osób, bądź grup wraz z głoszonymi przez nich ideami.

Drugą pozycję w ogólnym uporządkowaniu preferencyjnym zajmuje pracowitość. Wybór ten jest zgodny z poprzednio omawianymi wyborami celów życiowych. Przyjmując, że pracowitość oznacza pewną stałą tendencję do podejmowania nieustannego wysiłku w celu własnego doskonalenia, rozwijania posiadanego potencjału twórczego oraz podejmowania działań mających na celu dobro innych, można uznać, że pracowitość jako wartość, jest zarówno wartością moralną jak i społeczną skierowaną na samą jednostkę oraz na otoczenie. Dzięki realizacji tej wartości jednostka udoskonala siebie, zaspakaja swoje potrzeby, pomnaża własne dobro, jednocześnie oddziałuje na innych pomagając w zaspakajaniu ich potrzeb materialnych jak i psychicznych. Połączenie pracowitości z wysoką preferencją uczciwości może być interpretowane jako otwarcie na innych, a nie tylko wykorzystywanie pracowitości dla egoistycznych celów. Uwzględniając preferencje celów życiowych można by powiedzieć, że cechy te przede wszystkim mogą być ujawniane w gronie najbliższych osób (rodzinnie, grupie przyjaciół).

Trzecie miejsce w systemie wartości badanej młodzieży zajmuje sprawiedliwość, czyli wg słownikowego rozumienia bezstronność dokonywania sądów i ocen, obiektywność połączone z rzetelnością. Wybór na trzecim miejscu tej wartości wskazuje, że badana młodzież ceni te cechy charakteru, które są najistotniejsze z punktu widzenia dobrego współżycia międzyludzkiego. Za taką interpretacją przemawia również wybór dobroci jako cechy charakteru, zaraz na czwartym miejscu. Słownik języka polskiego określa dobroć jako: kierowanie się w postępowaniu życzliwością dla otoczenia, dbałością o wszelkie środki i wartości potrzebne człowiekowi do jego rozwoju.

Przy wysokiej preferencji powyższych wartości niepokojącym może być fakt, że młodzież znacznie niżej ceni, te instrumentalne wartości, które mogą być przydatne w realizacji wartości autotelicznych. Niska preferencja takich cech jak silna wola, nie posiadanie nałogów, odwaga musi budzić obawy co do autentycznej realizacji wyżej cenionych wartości. Być może mamy do czynienia jedynie z faktem deklaracji, uznawania pewnych wartości, a nie z zakończonym procesem ich uwewnętrznienia.

Cecha inteligencji w preferencjach młodzieży zajęła dopiero piąte miejsce, wynik ten jest zaskakujący choćby z tego względu, że grupą badaną byli uczniowie różnego typu szkół ponadpodstawowych i wydawałoby się, że dla dobrego funk-

cjonowania ich w roli ucznia cecha ta jest niezbędna. Jednocześnie badana młodzież wysoko stawia sobie taki cel jak osiągnięcie wykształcenia, czyżby więc chodziło tylko o posiadanie odpowiedniego świadectwa ukończenia szkoły, a nie o zdobycie wiedzy o otaczającej rzeczywistości i o możliwościach przekształcania siebie i świata?

Grupowe uporządkowania preferencyjne ze względu na przyjęte kryteria przedstawiały się następująco:

Uporządkowanie preferencyjne cech charakteru badanych chłopców. $N = 1664$

$$R_{c\ ch} = \langle 1,5,2,17,3,13,4,8,15,10,11,18,6,16,9,12,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie cech charakteru dziewcząt. $N = 428$

$$R_{c\ dz} = \langle 1,17,2,5,13,3,8,7,15,18,11,10,4,16,12,6,14,9 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru uczniów liceów ogólnokształcących. $N = 417$

$$R_{c\ o} = \langle 1,17,3,2,5,13,8,18,15,16,7,11,10,12,4,6,14,9 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie cech charakteru młodzieży liceów zawodowych. $N = 27$

$$R_{c\ lz} = \langle 1,5,2,7,13,4,17,3,18,10,8,6,11,16,9,12,15,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru młodzieży uczącej się w technikach. $N = 377$

$$R_{c\ t} = \langle 1,17,5,2,7,13,3,15,18,8,16,4,11,10,6,12,14,9 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru uczniów zasadniczych szkół zawodowych. $N = 1191$

$$R_{c\ zsz} = \langle 1,5,2,17,7,4,13,3,8,10,11,15,18,6,9,12,16,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru młodzieży zamieszkałej w województwie zamojskim. $N = 302$

$$R_{c\ z} = \langle 1,5,2,17,3,8,7,13,4,10,15,11,18,6,12,16,9,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru młodzieży zamieszkałej na terenie województwa siedleckiego. $N = 417$

$$R_{c\ s} = \langle 1,5,17,2,3,13,7,4,8,10,11,15,18,6,16,12,9,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru młodzieży zamieszkałej na terenie województwa ostrołęckiego. $N = 391$

$$R_{c\ o} = \langle 1,5,2,17,7,3,4,13,11,15,8,10,18,6,9,12,16,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru młodzieży zamieszkałej na terenie województwa bialsko-podlaskiego. $N = 575$

$$R_{c_{bp}} = \langle 1,17,5,2,3,7,13,8,15,18,4,10,11,16,6,12,14,9 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru młodzieży zamieszkałej na terenie województwa łomżyńskiego. $N = 417$

$$R_{c_l} = \langle 1,5,17,2,3,13,7,4,8,10,11,15,18,6,16,12,9,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne młodzieży w wieku 14—15 lat. $N = 571$

$$R_c = \langle 1,5,17,2,7,13,3,8,10,4,11,15,18,6,9,16,12,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru uczniów w wieku 16—17 lat. $N = 1074$

$$R_c = \langle 1,5,2,17,3,7,13,8,4,15,10,11,18,6,16,12,9,14 \rangle$$

Grupowe uporządkowanie preferencyjne cech charakteru uczniów w wieku ponad 17 lat. $N = 443$

$$R_c = \langle 1,17,2,5,3,13,15,7,8,18,16,4,11,10,12,6,14,9 \rangle$$

Przechodząc do omówienia przedstawionych wyżej preferencji pożądaných cech charakteru przypomnę, że wartość ucziwości nie ulega żadnym modyfikacjom, zajmując we wszystkich wyborach pierwsze miejsce. Cecha charakteru „bez nałogów” podlega minimalnym przesunięciom ku górze tzn. zajmuje ostatnią lub przedostatnią pozycję w hierarchii preferencji, można więc uznać, że przyjęte kryteria jedynie nieznacznie modyfikują jej wybór. Inne wybory ulegają bardziej znacznym i widocznym przesunięciom w omawianym systemie wartości.

Najbardziej modyfikującym kryterium jest typ szkoły. Dla każdego typu szkoły uzyskaliśmy jemu tylko właściwe uporządkowanie preferencyjne. Najbardziej widoczne zmiany występują przy preferencjach takich wartości jak: inteligencja (najwyżej ceni ją młodzież z liceów ogólnokształcących — trzecia pozycja; w jednakowym stopniu młodzież z liceów zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych — ósma pozycja, nieco wyżej uczniowie technikum — siódma pozycja); sprawiedliwość (najwyżej ceniona przez uczniów LO i technikum — druga pozycja, nieco wyżej przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych — czwarta pozycja i najniżej przez uczniów liceów zawodowych — siódma pozycja); wierność — najniżej ceniona przez uczniów liceów zawodowych — sied-

mnasta pozycja, wyżej przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych — dwunasta pozycja, liceów ogólnokształcących — dziewiąta pozycja i najwyżej przez uczniów technikum — ósma pozycja; odwaga — na dwunastym miejscu u uczniów liceów zawodowych, na czternastym u uczniów zasadniczych szkół zawodowych, piętnastym — uczniów technikum i szesnastym uczniów liceów ogólnokształcących. Wybory takich cech jak: rozsądek i wyrozumiałość uległy modyfikacjom jedynie u uczniów liceów ogólnokształcących tzn. rozsądek jest przez tą młodzież ceniony nieco wyżej (o jedną pozycję), tak samo wyrozumiałość. Uczniowie z innych typów szkół cechy te cenią na tym samym poziomie.

Płeć nie różnicuje w zakresie preferencji następujących wartości: uczciwości, dobroci, inteligencji oznacza to, że wartości te zajmują w grupowych uporządkowaniach chłopców i dziewcząt te same pozycje. Interesującym jest, że sprawiedliwość jest bardziej ceniona przez dziewczęta niż przez chłopców, zaś pracowitość bardziej przez chłopców niż dziewczęta. Najbardziej istotna różnica występuje przy preferencji wartości koleżeństwa. W uporządkowaniu preferencyjnym chłopców cecha ta zajmuje ósmą pozycję, u dziewcząt trzynastą. Wartość sumienności chłopcy stawiają na piątym miejscu, dziewczęta na ósmym. Natomiast przy wyborze rozsądku jest odwrotnie, dziewczęta cechę tę cenią wyżej niż chłopcy (10 miejsce dziewczęta, 13-te chłopcy). Odnośnie innych wartości nie ma tak znaczących różnic, przesunięcie obserwuje się jedynie o jedno miejsce w dół lub w górę.

Miejsce zamieszkania nie zmienia pozycji uczciwości i w jednym przypadku modyfikuje preferencje wyborów pracowitości i wyrozumiałości. Młodzież zamieszkująca województwa zamojskie, siedleckie, łomżyńskie i ostrołęckie na drugiej pozycji umieszcza pracowitość, młodzież z województwa białsko-podlaskiego wartość tę sytuuje na trzeciej pozycji, a na drugiej sprawiedliwość. Uczniowie województwa zamojskiego cenią nieznacznie wyżej wartość wyrozumiałości niż uczniowie z pozostałych województw (pierwsi umieszczają ją na pozycji 15, pozostali na 16-tej). Miejsce zamieszkania w istotny sposób modyfikuje preferencje wartości mówienia prawdy — najwyżej ceni tę wartość młodzież z województwa zamojskiego (szósta pozycja), najniżej ostrołęckiego — jedenasta pozycja. Stwierdzone tak znaczne różnice mogą wskazywać na pewne odmienności w zakresie przestrzegania normy prawdomówności i akceptacji tej normy przez środowisko w jakim

badana młodzież się wychowuje. Można przypuszczać, że w procesie socjalizacji na terenie województwa zamojskiego więcej uwagi zwraca się na przyswojenie normy mówienia prawdy. Młodzież z województwa siedleckiego i białsko-podlaskiego znacznie wyżej ceni wartość rozsądku (9 i 10 pozycja) niż młodzież z pozostałych województw (13 pozycja).

Kryterium wieku wprowadza również znaczące modyfikacje w dokonywane preferencje cech charakteru. Daje to możliwość uchwycenia trendów rozwojowych w uznawaniu różnych wartości. Jedynie wartość uczciwości, o czym była już mowa, nie ulega żadnym przesunięciom, inne wartości wykazują systematyczny spadek lub podnoszenie się w ogólnym uporządkowaniu preferencyjnym. Niektóre wartości są jakby chwiejne, raz są cenione wyżej, to znowu niżej. Stałe przesuwanie się w dół systemu wystąpiło odnośnie następujących wartości: sumienność, kultura w obyciu, życzliwość, spokój. Obniżenie od 17 roku życia wystąpiło przy wartościach: pracowitości, prawdomówności, odwagi. Koleżeństwo cenione jest najwyżej przez uczniów w wieku 16—17 lat, a najniżej przez uczniów w wieku ponad 17 lat.

Systematyczne przesuwanie się wraz z wiekiem preferencji wartości ku górze dotyczy: wierności, wyrozumiałości. Od 16—17 roku życia następuje przesunięcie w ocenie wartości dobroci i inteligencji, to przesunięcie ku górze systemu wartości w późniejszym okresie życia utrzymuje się na niezmiennym poziomie. Od ukończenia 17 roku życia następuje podwyższenie preferencji wartości rozsądku, silnej woli, życia bez nałogów (warto zaznaczyć, że przed tym okresem wartości te zajmują niezmienną pozycję, by następnie ulec gwałtownemu przesunięciu ku górze).

Dodatkowych informacji na temat systemu wartości badanej młodzieży i w ogóle młodzieży wiejskiej (taka interpretacja wynika z losowego doboru próby) dostarczają wyniki odpowiedzi na pytanie: „Co przede wszystkim nadaje sens ludzkemu życiu?”.

Najbardziej znaczące są cztery wartości: szczęście rodzinne, które wybrało 29,4% badanej populacji; zdobycie ludzkiego zaufania, przyjaciół, którzy człowieka lubią i szanują — 25,2% badanych; miłość, wielkie uczucie — 17,2% badanych; znalezienie miejsca w społeczeństwie, poczucie, że jest się w nim przydatnym — 11,8% badanych. Jest wielce znamienne, że w kraju, gdzie 90% obywateli uważa się za wierzących, wartość głębokiej wiary religijnej wybierało jedynie 5,8% badanych

(co plasuje tę wartość na piątej pozycji). Wynik ten jest tym dziwniejszy, że na inne pytanie ankiety 29,7% młodzieży określiło siebie jako bardzo religijnych 45,6% jako wierzących i sporadycznie praktykujących, a 13,3% jako wierzących ale nie praktykujących.

4. PODSUMOWANIE

Wyniki wszystkich trzech zastosowanych technik do oceny systemu wartości młodzieży wiejskiej wskazują, że badana młodzież jest przede wszystkim nastawiona na realizację szczęścia osobistego i czynne włączenie się w życie najbliższego otoczenia. W tych środowiskach młodzi ludzie pragną realizować te wartości, które nie zawsze realizowane są w całym społeczeństwie. Niestety wydaje się, że jest uzasadnione przypuszczenie, iż młodzież prezentuje inny system wartości na użytek własny i najbliższego otoczenia a inny na użytek całego społeczeństwa. Niepokojącym jest fakt, że wraz z wiekiem następuje spadek preferowania takich wartości jak: pracowitość, sumiennosc, prawdomówność, koleżeństwo, życzliwość, kultura obycia, odwaga i spokój. Można więc przypuszczać, że zdobywane w trakcie rozwoju doświadczenia życiowe modyfikują ich status jako wartości przydatnych do realizacji stawianych sobie celów.

5. BIBLIOGRAFIA

1. M. Kozakiewicz: *Młodzież współczesna i świat jej wartości*. W: *Kultura Polska a socjalistyczny system wartości*. red. B. Suchodolski, Warszawa 1977, KiW, 474—490
2. G. Lissowski: *Statystyczny opis zbioru uporządkowań preferencyjnych*. W: *Prakseologia*, Warszawa 1974, nr 3—4, 379—414
3. M. Łoś: *Aspiracje a środowisko*, Warszawa 1972, PWN
4. K. Ostrowska: *Ukierunkowanie osobowości młodocianych więźniów sprawców przestępstw o charakterze chuligańskim*. W; *Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne*. t. 6. Warszawa 1977, 271—294
5. K. Ostrowska: *Psychologiczne determinanty przestępczości młodocianych*. Warszawa 1982, PWN
6. H. Świda: *Pojęcie wartości i jej znaczenie dla funkcjonowania osobowości*. W: *Młodzież a wartości*. red. H. Świda, Warszawa 1979, Wyd. Szkol. i Pedag., 12—50

DIE LEBENSZIELE UND DAS PERSÖNLICHKEITSIDEAL DER LANDJUGEND

(Zusammenfassung)

Die Arbeit basiert auf einer Befragung von 2092 jugentlichen Dorfbewohnern. Beim Erforschen ihres Wertsystems wurde eigens ein Inventar von Lebenszielen, Lebensstrebungen und Charaktermerkmalen hergestellt, darüber hinaus die Wertliste berücksichtigt, die nach Prof. E. Nowak Auskunft über das Sinnvolle eines menschlichen Lebens gibt.

Die quantitativen und qualitativen Analysen der Arbeit stützen sich einerseits auf der sog. geordneten Gruppierung bevorzugter Lebensziele und Charaktermerkmale, andererseits auf der Beantwortung der Frage nach den Werten, die dem menschlichen Leben einen Sinn geben.

Die erhaltenen Präferenzen betreffen sowohl die ganze Gruppe der untersuchten Jugend, wie auch die einzelnen Untergruppen, die nach Alter, Geschlecht, Wohnort und Schulausbildung aufgestellt wurden.

Das von der Jugend vertretene Wertsystem bezieht sich in erster Linie auf die Sicherung der Lebensstabilität in der Familie, am Arbeitsplatz und im engsten Familienkreis. Eine wichtige Rolle spielen auch hedonistische Werte; sie sollen das Glück, Ruhe, Zufriedenheit u. Freude sichern. Zweitrangig erscheinen dagegen Werte, die einen sozialen Charakter aufweisen.

Als Werte, die am meisten dem persönlichen Ideal entsprechen, gelten: Ehrlichkeit, Arbeitsamkeit, Gerechtigkeit, Güte, Intelligenz. Es geht also um Werte, die bei der Gestaltung der zwischenmenschlichen Beziehungen besonders wichtig sind. Nach den Befragten bekommt das menschliche Leben, einen Sinn vor allem dank guter Familie, guten und ehrlichen Freunden, starker Gefühlsinnigkeit und gesichertem Platz in der Gesellschaft.